

Format de citation

Šimůnek, Robert: Rezension über: Daniela Rywиковá, Speculum mortis. Obraz Smrti v českém malířství pozdního středověku, Ostrava: Ostravská univerzita, 2016, in: Český časopis historický, 2017, 3, S. 853-854, DOI: 10.15463/rec.864841475

český časopis historický

copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées.
Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

Daniela RYWIKOVÁ

Speculum mortis. Obraz Smrti v českém malířství pozdního středověku

Ostrava, Ostravská univerzita 2016, 312 s.,
ISBN 978-80-7464-845-8.

O přístupu moderního člověka k umírání a smrti bylo napsáno mnohé – tendence k její tabuizaci patří ke klíčovým charakteristikám, v souladu s okřídleným bonmotem v tom smyslu, že víme, že zemřeme, ale nevěříme tomu. Středověk a do určité míry i řada následujících staletí na tom byl jinak – hranice mezi živými a mrtvými nebyla vnímána zdaleka tak ostře jako nyní, oba světy se jevily prostupnější a mrtví nikdy svět živých vlastně neopustili. I sama smrt byla všem stále na očích: jak reálně, tak i zprostředkovaně, v nástěnné, ale i deskové a knižní malbě; a jakkoli život je stále pouhým směřováním ke smrti, byla tato skutečnost ve středověku pocítována daleko intenzivněji a niterněji (neboť i reálně byla blíže – zvláště třeba v dobách epidemií či hladomorů), což snad lidem v jistém smyslu život zpětně usnadňovalo (výpovědi svého druhu jsou rozšířené návody kategorie *ars moriendi*).

Permanentní přítomnost smrti, sepětí života a smrti, potažmo živých a mrtvých, to je „globální sdělení“ předkládané knihy, jejíž autorka tuto rovinu středověké mentality ilustruje bohemikálními a moravikálními doklady, jejichž množství může na první pohled až překvapit. Není divu, jde o téma s výjimkou třicet let staré průkopnické studie Karla Stejskala (jenž navíc několik stěžejních dokladů z oblasti nástěnného malířství ještě nemohl znát) u nás jako celek prakticky nedotčené.

Jakkoli se ve srovnání s okolními zeměmi mohou prosté počty domácích dokladů zdát nízké, přece – a to je snad podstatnější

než sama kvantita – odrážejí plné spektrum námětů středověké makabrální ikonografie: legenda o setkání tří živých a tří mrtvých, Triumf smrti, *dans macabre* a konečně i travestie, tj. zesměšnění, parodování smrti (jak autorka vnímá českokrumlovský Triumf smrti: umrlce jedoucího na koníkově – dětské hračky); tematický rozptyl i jeho dílčí, specifické nuance (např. groteskní *mors bona* v kodexu Jana z Jenštejna anebo „husitský“ Tanec smrti) odrážejí současně kontakt českého prostředí se zahraničím, francouzským a italským, v průběhu 15. století pak především německým. Záslužné je přihlídnutí nejen k transferu kulturních vzorů, ale i k mechanismům šíření některých motivů v domácím prostředí (zajímavý je např. postřeh o pastoračním působení benediktinského řádu a souvislosti s nejstaršími doklady umrlčí ikonografie na našem území) anebo ke konfesnímu využití, resp. adaptacím tématu smrti (přirozeně nejen v oblasti malby či výtvarných umění obecně, ale i v podobě již zmíněných textů typu *ars moriendi*, resp. propojení textu a obrazu v Krumlovském sborníku, 1417) v pohusitských Čechách. Vyústěním knihy je pohled na rozšiřující se spektrum kontextů (a především moralit, akcentujících blízkost smrti v každém okamžiku), v němž se smrt od pozdního středověku objevuje.

Knihy je koncipována ve středoevropském komparativním rámci (ad hoc jsou k dispozici i vhodné analogie a případně vzory ze vzdálenějších oblastí), tak jak odpovídá prostoru, v němž byla kulturní výměna s českým prostředím nejintenzivnější; podobně bylo z hlediska celistvosti tématu nezbytné překročit hranici v titulu knihy vytčené (a přirozeně meritorně zohledněné) malby směrem k reflexi smrti v dalších typech výtvarného umění. Na prvním místě

to platí především o plastice (byť speciálně té mohlo v knize být možná věnováno více prostoru, neboť obsahuje i motivy v nástěnné malbě nezastoupené – náhrobníky typu transi, mezi nimiž proslulé je víko tumby Jana Hasištejnského z Lobkovic, ale i nefunerální plastiky, z nichž nejznámější je patrně tzv. Brigita ze svatojiřského kláštera, kde všude je smrt/umrlec symbolem pomijivosti, tak jako v podobě postavy s přesýpacími hodinami v ruce např. na Zličovském epitaфу), dále tisku (od pozdního středověku rozličné dřevořezы a dřevoryty s dans macabre apod.) a ovšem o dobových textech (z nichž výbor je v příloze knihy, s. 241–263).

Objevná a v řadě ohledů (a to zřejmě nejen z hlediska domácí historiografie) i metodicky inovativní kniha je založena na badatelsky i čtenářsky vděčném principu prolnutí obecného a speciálního, v daném případě to jsou případové studie věnované modelovým lokalitám: Broumov, bývalý karner, dnes v suterénu fary, 1340–1350 (Triumf smrti); Mouřenec, kostel sv. Mořice, dvacátá léta 14. století + Broumov, bývalý karner + České Budějovice, dominikánský kostel Obětování Panny Marie, po 1381? + kostel sv. Bartoloměje v Koči, kolem 1500 (Legenda o setkání tří živých se třemi mrtvými); Krumlovský sborník, 1417 (ars moriendi), tzv. Bible husitského kněze, 1441 (dans macabre). Kniha je psána živým, i mimo úzký okruh specialistů na danou problematiku srozumitelným jazykem (celou knihou prolínající gramatická chyba typu „motiv třech živých...“, „setkání třech živých...“ atd. nepůsobí úplně dobře). Velmi pěkně vyvedena je také graficky – což je v daném případě dosti důležité – (text doprovází na 130 barevných reprodukcí). Knihu uzavírá obvyklý aparát v podobě

bibliografie, personálního a geografického rejstříku a anglického resumé.

Robert Šimůnek

Teresa DAŁBROWA – Elżbieta KNAPEK
– Jacek WOJTOWICZ

*Katalog inkunabulów Biblioteki
Naukowej PAU i PAN w Krakowie*

Kraków, Polska Akademia Umiejętności
2015, 288 s.,
ISBN 978-83-7676-223-4.

Autoři se v anotovaném katalogu zaměřili na prvotisky, které jsou uloženy v knihovně Polské akademie věd a umění (PAU) a Polské akademie věd (PAN) v Krakově. Obě sbírky inkunabulí jsou relativně malé: 173 děl ve 180 svazcích, ale přesto obsahují řadu vzácných tisků.

Karolina Grodziska v předmluvě objasňuje pojmy inkunabule i inkunabulistika a představuje nejnovější příspěvek do polské nauky o prvotiscích, přičemž zmiňuje ztráty cenných historických pramenů během druhé světové války. Nechybí ani zmínka o inkunabulích, vydaných v minulosti reprintem, konkrétně z let 1954, 1971 a 2000. Elżbieta Knappek charakterizovala rozsáhlé sbírky inkunabulí v knihovně PAU. Katalogu prvotisků předchází také poděkování, resumé v němčině i angličtině, redakční poznámka a seznam užitých zkratk.

Jádrem díla je dvoustostránkový katalog inkunabulí. Každá stránka s inkunabulemi je strukturována stejným způsobem. Obsahuje název (řazeno abecedně), pořadové číslo, provenienci, poznámky o zdobení, iniciálách, marginálních přípisech atd. Zahrnuje též informace o době i místě vzniku, vazbě a nakonec je uváděna signatura. Připojena bývá i fotografie tisku. Jedním z nejcen-